

Tampereen yliopiston kasvatustieteiden tiedekunnan määräämän tarkastajan lausunto fil.lis. Jukka Tuomiston väitöskirjatutkimuksesta **Teollisuuden koulutustehtävän kehittyminen. Tutkimus teollisuustyönantajien koulutustoiminnan ja kvalifikaatiointressien historiallisesta kehityksestä Suomessa**, lokakuu 1986.

Tutkimus tarkastelee teollisuustyönantajien koulutustoiminnan kehitystä ammattikuntalaitoksesta ja tehtaankouluista alkaen nykyiseen henkilöstökoulutukseen saakka. Tutkimuksen pääpaino on sotien jälkeisessä ajassa, jonka tutkija nimeää lisäkoulutuksen kaudeksi. Kun aihepiiriä on tutkittu varsin vähän ja kun tutkimuksessa pyritään myös kokonaiskuvan luomiseen, voi työtä pitää tässä mielessä jopa pioneerityönä. Silloin on kuitenkin muistettava mm. tiedekunnassa aiemmin Matti Peltosen johdolla tehty tutkimustyö.

Tutkimus käsittelee siis erään yhteiskunnallisen toimintajärjestelmän tai organisaation syntyä ja kehitystä. Itse analyysikin on pääasiassa makrotason ”rakennekokonaisuuksien” sosiologista ja historiallista tarkastelua. Lisäksi tutkimuksessa esitetään työelämän aikuiskoulutusta ja koko aikuiskasvatusjärjestelmää koskevaa käsitteistöä sekä pohditaan työelämän koulutuksen ja sitä koskevan tutkimuksen kehittämistä. Historiallisella tarkastelulla on tietenkin niin kasvatusieteellisessä tutkimuksessa yleensä kuin aikuiskasvatuksen tutkimuksessakin pitkä perinne. Ehkäpä historiallisen aineiston käyttö myös yleistyksiin tähtäävässä tutkimuksessa on viime aikoina pikemmin lisääntynyt kuin vähentynyt. Samoin kasvatussosiologinen analyysi ei suinkaan ole vasta 1970-luvulta peräisin. Aikuiskasvatuksen oppitulinhaltijoista Urpo Harva käsittelee esimerkiksi Sytemaattisessa kasvatustieteessä (1960) varsin laajasti kasvatussosiologista ajattelua ja

Aulis Alanen on kirjoittanut Yhteiskuntatieteiden käsikirjaan (1964) kasvatussosiologiaa käsittelevän artikkelin. Molemmat perustuvat sosiolaationäkökulmalle ja -käsitteistöille.

Jukka Tuomisto hakee tutkimuksensa teoreettisen näkökulman ja käsitteistön paljolti koulutustalouden tarkasteluista, tarkemmin sanoen lähinnä Saksassa vaikuttaneesta koulutuksen poliittisen taloustieteen suuntauksesta ja yleisemminkin kvalifikaatiotutkimuksesta. Tässä häntä auttaa Tuomas Takalan Oppivelvollisuuskoulu ja yhteiskunnallisia intressejä (1983) koskeva väitöskirja. Aikuiskasvatuksen humanistista perinnettä vasten nähtynä ekonomistisen ja ekonomistisen marxilaisen teorian valinta saattaa yllättää lukijan. Yhteiskunnallisen reaali maailman strukturalistista tarkastelua teoreettisena tarkastelunakaan ei raportissa juuri pehmenetä ideaali maailman pohdinnoilla. Siinä mielessä tutkimus voi kuitenkin olla humanistisen perinteen mukainen, että todellisuus pyritään valitusta näkökulmasta nähtynä esittämään niin rehellisesti kuin suinkin kyetään riippumatta siitä ketä se miellyttää ja ketä ei.

Aulis Alanen (1985, 51) toteaa oppikirjassaan, että aikuiskasvatustiede on muiden kasvatustieteiden tavoin käytännöllinen tiede. Hänen mukaansa tämä määrittely merkitsee sellaisen peruskäsityksen omaksumista, että aikuiskasvatustieteen tehtävänä on viime kädessä palvella aikuiskasvatuskäytännön kehittämistä ja sen päämäärän toteuttamista (mikä ei ymmärtääkseni sulje pois sitä, että

päämäärä saatetaan myös asettaa joskus kyseenalaiseksi). Aikuiskasvatuskäytännön parantamista voidaan tutkimuksen avulla auttaa monin tavoin ihmisten tietoisuuden kehittämisestä alkaen ja poliittis-hallinnolliseen päätöksentekoon vaikuttamiseen saakka. Jälkimmäisessä tapauksessakin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen anti on useimmiten käsitteellinen ja epäsuora. Tutkimus saattaa muovata niitä tietoja ja käsityksiä, jotka ovat päätöksenteon perustana, mutta suoraa instrumentaalista käyttöä sillä ei juuri liene. Joka tapauksessa on ymmärtääkseni perusteltua tarkastella aikuiskasvatustieteen tutkimuksia myös avarasti ymmärretyin käytännöllisen merkityksen valossa.

FL Jukka Tuomiston väitöskirjaksi tarkoitettua tutkimusta arvioitaessa kiinnittyy ensimmäiseksi huomio siihen, että tutkimus on tehtävänäsettelultaan laaja ja vaativa sekä aineiston keruun ja analyysin suuren vastuksen vuoksi jopa uhkarohkea. Sen arviointi opinnäytetyönä ei siten ole helppo tehtävä.

Reportin johdantoluvussa tutkimuksen kohde ja teemat sijoitetaan yleiseen aikuiskasvatukselliseen taustaansa. Teksti on asiantuntevaa ja ilmeisesti tekijän useaan kertaan pohtimaa. Sama aikuiskasvatuksen yleinen asiantuntemus ilmenee ymmärtääkseni raportissa kauttaaltaan, vaikka peittyikin usein muihin teoreettista kehystä hallitseviin aineksiin.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys kootaan marxilais-ta yhteiskuntateoriaa, kvalifikaatiokäsitteistöä, kasvatussosiologian teoreettisia lähestymistapoja ja teollisuusyri-

tyksen asemaa koskevista aineksista. Moniaineksisuuteensa nähden se on yllättävän johdonmukainen. Tämän teoreettisen viitekehysten rakentamista sinänsä voidaan pitää tutkimuksen ansiona. Samalla voidaan tietenkin keskustella sen luonteesta, esimerkiksi siitä millaista yhteiskunta- ja ihmiskuvaa teoria edustaa. Silloin havaitaan teorian ekonomistisuus ja pelkistetty strukturalistisuus, koulutuksen epäitsenäisen aseman korostaminen ja ymmärtääkseni oletus täysin rationaalisista toimijoista. Tosin tutkimustehtävän rajauksen jälkeen ainoaksi toimijaksi jää työnantaja ja sekini oikeastaan vain agenttina (edustajana). Tutkimuksen deskriptiivisen tehtävän kannalta teoreettinen viitekehys on perusteltu, sen sijaan pulmallisempi on sen vaikutus tutkimuksen pohjalta tehtäviin koulutuksellisiin tai aikuiskasvatuksellisiin johtopäätöksiin (kun koulutus nähdään täysin taloudellisiin rakenteisiin palautuvana).

Teoreettista viitekehystä käytetään historiallisen tarkastelun suuntaamiseen ja sen tuottaman aineiston ja tulosten tulkintaan. Empiria on kuitenkin väistämättä niin aukollinen ja sitova, että tosiasiassa teoriaa kyetään käyttämään vain rajoitetusti. Siinä mielessä tällä seikalla on myös myönteisiä vaikutuksia, että se ehkäisee kovin vahvan kehämäisyyden tutkimuksen sisältämässä päätelyssä. Tätä kehämäisyyttä voidaan hallita myös arvioimalla metodia ja tuloksia, enkä ole löytänyt johtopäätöksistä sellaisia tulkintoja, jotka voisivat suoralta kädeltä yrittää kiistää. Tietenkin johtopäätöksiin vaikuttaa se, että vain työnantajien kvalifikaatiointressejä tutkitaan, eikä käytettävissä ole tietoa siitä, missä määrin ne ovat yhtenevät ja eroavat työntekijöiden ja valtiovallan intressien ja käsitysten kanssa.

Tutkimuksessa käytetty kvalifikaatiokäsitteistö sovel-

tuu hyvin pitkän historiallisen ajanjakson analyysiin — siihen tarkoitukseen se (tai sen edeltäjät) on alunalkaen kehitelty —, mutta samalla käsitteistö näyttää tulevan jälsin käyttöön vasta sotien jälkeistä aikaa tarkasteltaessa. Tutkimuksen tulokset osoittavatkin selviä muutoksia teollisuuden koulutuksen (tarkoitetuissa) kvalifikaatioissa. Samoin lisäkoulutuksen kauden kvalifikaatioita kyetään kuvaamaan ja erittelemään monipuolisemmin. Lukija jää kuitenkin pohtimaan sitä, missä määrin tulokset tuovat aiemmin tiedettyyn kuvaan tai tutkimuksessa esitettyyn historialliseen kuvaukseen uutta ja missä määrin niissä on itsestäänselvyiden makua tai asioiden esittämistä vain uuden käsitteen alla. Tämä johtuneeko siitä, että varhaisempia aikoja tarkastellaan lähinnä hyvin virallisen tason aineiston varassa ja että työnantajien julkaisut esittävät heidän intressinsä niin selvästi, ettei siinä kovin paljoa tulkintaa tarvitakaan.

Tutkimuksen käyttämä käsitteistö on yleensä täsmällistä ja kieli ymmärrettävää. Ideologisten kvalifikaatioiden, koulutuksellisen eriarvoisuuden ja työvoiman kvalifikaatioiden polarisaatiokehityksen käsitteet olisivat kuitenkin edellyttäneet perusteellisempaa käsitteanalyysia. Nyt ne jäävät hieman epämääräisiksi käsitteiksi, joihin voidaan kohdistaa myös perusteltua kritiikkiä, vaikka mitään fundamentaalista virhettä ei niiden käytössä tehdäkään. Tämä pulma on yleinen yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa.

Tutkijan pyrkimys kokonaisvaltaiseen esitykseen jää ainakin sikäli toteutumatta, että raportti koostuu suurelta osin varsin yksityiskohtaisesta kuvauksesta eikä suinkaan laajoista synteeseistä. Siten historiallisen tarkastelun asema on ehkä keskeisempi kuin raportissa esitetään. Joka tapauksessa arvioin tutkimusta koulutus sosiologisena histori-

allisen kehityksen analyysina, enkä historiatieteellisenä tutkimuksena. Tästä näkökulmasta historiallisen kuvauksen yksityiskohdat eivät ole ratkaisevia, vaan tehdyt yleistävät tulkinnot ja johtopäätökset. ●len jo edellä todennut, ettei minulla ole niihin juuri huomautettavaa sisällön suhteen. Sen sijaan metodeista haluan tehdä seuraavat huomiot.

Sijoittaessaan työelämän koulutuksen yhteiskunnallis-historialliseen yhteyteensä tutkimus käsittelee toisaalta koulujärjestelmän kehitystä ja toisaalta työelämän kehitystä. Luvun nimen mukaisesti tarkastelu jää historiallisen taustan toteamiseksi. Lisäksi tässä kuten myöhemmissäkin jaksoissa joudutaan tyytymään usein virallisen tason tietoihin, esimerkiksi lakeihin, hallinnollisiin päätöksiin ja julkisiin kannanottoihin, jotka saatetaan esittää synnä tapahtuneelle yhteiskunta- tai koulutuskehitykselle. Menettelyn tekee tietenkin ymmärrettäväksi jo tutkimuksen valtava työ määrä. Eräs historiallisen tarkastelun väline on kehitysvaiheiden luokitus. Luokitukset tehdään ymmärtääkseni korrektisti ja empiiristä aineistoa kunnioittaen aina tarkkaa vuosilukua myöten. Sen sijaan niiden käyttö itse laajemmassa analyysissa saattaa jäädä joissakin tapauksissa varsin vähäiseksi. Historiallinen tarkastelu on aineistosta johtuvasta väistämättömästä aukollisuudesta huolimatta yksityiskohdissaan hyvin rikas ja tarjoaa varmasti aineistoa jatkotutkimuksille. On myös mahdollista, että historiallinen kuvaus sisältää sellaisia ansioita tai puutteita, joita ei-historioitsija ei havaitse.

Tutkimuksen johtopäätösluvut ja kokoomataulukot ovat loppuunharkittuja ja runsaasti tietoa sisältäviä. Tulosten koonta-luku on tiivistelmää selkeämpi yhteenvedo tutkimuksen tuloksista ja johtopäätöksistä.

Kaiken kaikkiaan tutkimus

on eräs tärkeä päänavaus työelämän koulutuksen ja ammatillisen aikuiskoulutuksen tutkimuksessa. Monitasoisen teorian rakentamisessa onnistutaan tehtävän vaikeuteen nähden hyvin, ja tutkimus hahmottaa kokonaiskuvaa työnantajien järjestämän

koulutuksen kehityksestä. Historiallinen kuvaus tarjoaa erinomaisen pohjan ja tietolähteen jatkotutkimuksille. Koulutus sosiologisen ja historiallisen tarkastelun yhdistäminen jäävät tulevienkin tutkimusten haasteeksi. Väitöstilaisuudessa väittelijä puolusti

asiantuntevasti tutkimustaan. Esitän mielihyvin tutkimuksen hyväksymistä tohtorin arvoon/tutkintoon oikeuttavana opinnäytteenä.

Ari Antikainen